

**Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her
Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi
Sözleşmesi'nin (CEDAW)
Uygulamasına İlişkin
Türkiye STK Gölge Raporu**

*BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW)
Komitesi'nin 16.Oturumu'na sunulmak üzere hazırlanmıştır*

*Ocak 1997
New York, ABD*

*Hazırlayanlar:
Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler
Eşitlik İzleme Komitesi ve Mor Çatı Vakfı'nın katkıları ile*

BM KADINA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ (CEDAW) TÜRKİYE GÖLGE RAPORU ÖZETİ

- Türkiye Hükümeti CEDAW'ı 1985 yılında, Sözleşme'nin 9, 15, 16 ve 29. maddelerine çekince koyarak imzalamıştır. Sözleşme'nin çekince konarak onaylanması, uygulama için gerekli adımlar atılana dek alınan geçici bir önlemdir. Türkiye'nin CEDAW'ı onaylamasından bu yana geçen 11 yılda hükümet, çekincelerin kaldırılması için gerekli yasal reformların hiçbirini gerçekleştirmemiş, dolayısıyla çekinceler kalıcı bir karaktere bürünmüştür. Bu durum, “Sözleşme'nin hedefi ve amacı ile çelişen bir çekinceye izin verilemez” diyen Sözleşme'nin 28. Maddesinin 2. Paragrafını ihlal etmektedir. Türkiye Hükümeti yasal reformlar için **acilen** adım atmalı ve çekinceleri kaldırmalıdır. Özellikle, Türk Medeni Kanunu'nda kadın ve erkeğin aile içindeki hak ve sorumluluklarına dair, erkeği “aile birliğinin reisi” olarak kabul eden maddeler Sözleşme'nin 15. ve 16. maddelerinin ruhuna uygun olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak yönde değiştirilmelidir (bakınız Gölge Rapor sayfa 2–3).
- Türkiye'deki kadınların büyük bir çoğunluğu aile hayatında, eğitimde, işyerinde ve kamusal hayatta erkeklerle eşit haklara sahip oldukları bilincine yeteri kadar sahip değildirler. Dahası, haklarının uygulanması yolunda kullanabilecekleri araçlara erişememektedirler. Bu yüzden de yasal reformlar, CEDAW'ın tam anlamıyla uygulanması yolunda gerekli olmakla birlikte, yeterli değildir. Türkiye Hükümeti bu bilincin geliştirilmesi ve kadınların haklarını kullanabilmeleri için gerekli araçların sağlanması amacıyla somut adımlar atmalıdır. Tüm ülke genelinde kamu kaynakları, kadınlar için yaygın yasal danışmanlık hizmetlerinin ve bilinç yükseltme programlarının oluşturulması ve sürdürülmesi için seferber edilmelidir (bakınız Gölge Rapor sayfa 1, 4–5).
- Hâlihazırda Türkiye'de, aile içi şiddete maruz kalan kadınlara hizmet veren sadece dokuz sığınak vardır; ikisi özel, yedisi devlete bağlı olan bu sığınakların tümü ekonomik bakımdan gelişmiş batı bölgelerindeki şehir merkezlerinde bulunmaktadır. Kadın nüfusunun yaklaşık 30.000.000 olduğu Türkiye'de, dokuz sığınak kadına karşı aile içi şiddet konusundaki ihtiyacı karşılayamamaktadır. Türkiye Hükümeti ülkenin her bölgesinde daha çok sayıda sığınak açmak için taahhütte bulunmalıdır (bakınız Gölge Rapor sayfa 4–5).

- “Namus cinayetleri” Türkiye’de süregelen bir kadının insan hakları ihlalidir. “İtaatsiz, ayıplı” kadının ailesinin reşit olmayan erkek üyeleri, hafifletici sebep sayılan yaşları nedeniyle ceza indiriminden yararlanabilecekleri için cinayeti işlemekle görevlendirilirler. Yasal otoritelerin “kültürel tutum ve değerler”i ceza indirimine sebep olarak kullandıkları durumlar da olmuştur. Türk Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu bu tür vakaların etkin bir biçimde cezalandırılmasını sağlayacak yönde değiştirilmelidir. Önerilen değişiklikler arasında; ilgili kadın kuruluşlarının ve bireysel olarak kadınların bu davalara müdahil olabilmeleri, diğer aile üyelerinin soruşturulmasına ve cezalandırılmasına öncelik verilmesi ve ne cinayeti işleyenlerin yaşının, ne de “kültürel değerler”in ceza indirimine yol açan nedenler olarak kullanılmaması yer almaktadır (bakınız Gölge Rapor sayfa 5 ve Ek I).
- Hâkimlere, savcılara, avukatlara ve polis kuvvetlerine toplumsal cinsiyet eğitimi verilmesi, kadın haklarının uygulanması konusundaki yasal mekanizmaların etkinliğini artırma yolunda önemli bir adımdır. Türkiye Hükümeti yasal otoritelerin ve yasa uygulayıcıların toplumsal cinsiyet duyarlılığını artırmak konusunda taahhütte bulunmalıdır (bakınız Gölge Rapor sayfa 5).
- Türkiye’de kadınların iş piyasasına katılım oranı 1950’lerde yüzde 70 iken, sürekli azalarak 1990’larda yüzde 30’a düşmüştür. Bu düşüşün ana nedenlerinden biri, köyden kente göç oranındaki son derece yüksek artış ve göçmen kadınların işgücü piyasasına katılımını sağlayacak kapsamlı bir mekanizmanın bulunmayışıdır. Kadınların işgücüne katılımını artırmak için bazı çalışmalar bulunsa da, bunların çoğu uluslararası kuruluşlar tarafından başlatılmış, kapsamı kısıtlı, geçici projelerdir. Türkiye Hükümeti kadınların, özellikle de göçmen kadınların resmi işgücüne katılımını sağlamak için etkin ve kapsamlı bir mekanizma oluşturmalıdır (bakınız Gölge Rapor sayfa 6).
- Hâlihazırda Türkiye’de ve özellikle Türkiye yerelinde çalışan kadın sivil toplum örgütü (STK) sayısı son derece azdır. Bu az sayıdaki STK, sahip oldukları sınırlı kaynaklarla, kadının insan haklarının ilerletilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Türkiye Hükümeti, kadın STK’larını, kadının insan haklarının geliştirilmesi yolunda doğal bir ortak olarak kabul etmeli, Türkiye’de CEDAW’ın uygulanması için bu STK’larla işbirliği yapmalı ve hükümet politikalarından bağımsız oldukları gerçeğine saygı göstermelidir. Gösteriler düzenlemek, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar kurmak, bilgi edinmek ve yaymak gibi STK eylemlerinin gerçekleştirilebilmesine olanak sağlayacak koşullar iyileştirilmeli ve STK’lara daha fazla kaynak ayrılmalıdır. Örneğin, Türkiye’deki STK’lar herhangi bir konuda gösteri düzenlemeye kalkıştıklarında doğrudan ve dolaylı sayısız engelle karşılaşmaktadır. İstanbul’daki kadın STK’larının yakın tarihli (1996) bir girişimi, 25 Kasım Kadına Karşı Şiddeti Engelleme Günü’nde tutulması planlanan gece nöbeti, yerel yetkililerden destek alınamadığı için iptal edilmiştir (bakınız Gölge Rapor sayfa 4).

TÜRKİYE'DE CEDAW'IN UYGULANIŞINA İLİŞKİN STK RAPORU

Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler tarafından hazırlanmıştır

Ocak 1997

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Türkiye Hükümeti tarafından 14 Ekim 1985 tarihinde imzalanmış, 19 Ocak 1986'da 18898 No'lu Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bugüne dek Sözleşme'nin yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için atılan az sayıdaki adım, daha çok anayasal ve yasal reformları kapsamıştır. Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda bazı yasal reformlar gerekli olsa da, kadının insan haklarının önündeki **en önemli engel, kadınların sahip oldukları hakların farkında olmamaları ve bu hakların kullanılabilmesi için etkin mekanizmaların bulunmayışıdır**. CEDAW'ın Türkiye'de anlamlı bir şekilde uygulanabilmesi için kadınların günlük hayatta maruz kaldığı ayrımcılık karşısında kadınlara destek verecek ve kadınların güçlenmesini sağlayacak **yaygın ve somut eylem programlarına** ihtiyaç vardır. Sözleşme'nin 2. Maddesi kadınlara yönelik ayrımcılığın aile ve toplum hayatının her alanında ortadan kaldırılması için **somut** önlemler alınması gerektiğini belirtir. Türkiye'deki CEDAW uygulamasının başarısı, özellikle bu çeşit somut önlemlere ne kadar önem verildiği ve bunların ne denli hayata geçirildiği ile ölçülmelidir.

Türkiye'de aktif olarak çalışan az sayıdaki kadın örgütünden biri olan Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler'in en önemli hedeflerinden biri, kadınların insan ve eşit birer vatandaş olarak sahip oldukları haklar konusunda farkındalıklarını yükseltmek ve bu hakların hayata geçirilmesi için kadınların etkin stratejiler geliştirmesine destek olmaktır. Bu hedef doğrultusunda Sözleşme'yi bir lobcilik aracı olarak kullanmak isteyen Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler, Türkiye'nin gölge raporunun hazırlanmasında IWRAW (International Women's Rights Action Watch – Uluslararası Kadın Hakları Eylem İzleme Örgütü) ile işbirliği yapmıştır. Bu rapor IWRAW'ın raporuna ek olarak ve hükümetin harekete geçmesi gerektiğine inandığımız bazı önemli konuları vurgulamak için hazırlanmıştır. Ekte ayrıca Türkiye'den iki kadın grubunun, Eşitlik İzleme Komitesi (EŞ-İZ) ile Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın hazırladığı bir bölüm de bulunmaktadır.

Yasal reformlar:

Türkiye Hükümeti 1985 yılında CEDAW'ı imzalarken dört maddeye çekince koyduğunu bildirmiştir. Ancak bu çekinceler Resmi Gazete'de yayımlanmadığından, hukuki açıdan geçersiz sayılmaktadırlar. Sözleşme'de çekince koyulan maddeler ve çekincelerin nedenleri şunlardır:

- **Madde 9, Paragraf 1:** Kadınlara ve erkeklere vatandaşlık hakkı kazanma, vatandaşlığı değiştirme ve koruma konularında eşit haklar sağlayan bu maddedeki çekince, Türkiye vatandaşı bir kadının yabancı bir erkekle evlenip onun vatandaşlığına geçmek istemesi durumunda Türkiye vatandaşlığını kaybedeceğini belirten Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 15. ve 17. maddeleriyle çeliştiği için konulmuştur. Türk Vatandaşlık Kanunu'nun bu maddeleri, yabancılar ile evlenmiş olan Türkiye vatandaşı kadınlar ve erkekler arasında ayrımcılık yapmaktadır.
- **Madde 15, Paragraf 2 ve 4:** Bu madde sözleşmelerin sonuçlandırılması, mülk yönetimi, kişilerin hareket özgürlüğü ve kendi ikametgâhını seçme özgürlüğü konularında kadınlara ve erkeklere eşit yasal ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit olanak sağlamaktadır.
- **Madde 16, Paragraf (c), (d), (f) ve (g):** Sözleşme'nin bu maddesi taraf Devletleri, hem evlilik sırasında, hem de evliliğin sona ermesi durumunda çocukların velayeti, vesayeti ve evlat edinilmelerine ilişkin konularda ve ailenin soyadı ile meslek ve iş seçiminde, kadınlara eşit hak ve sorumluluk vermeye çağırılmaktadır.

Bu maddelere koyulan çekinceler Türk Medeni Kanunu'nun aşağıdaki maddelerine dayanmaktadır:

Türk Medeni Kanunu *Madde 152:* Koca birliğin reisidir. Evin intihabı, karı ve çocukların münasip vechile iâşesi, ona aittir (Madde 16, Paragraf c, d ve f'nin ihlali).

Türk Medeni Kanunu *Madde 21:* Kocanın ikametgâhı, karının ve ana babanın ikametgâhı velayetleri altındaki çocuğun ve mahkemenin bulunduğu yer vesayet altındaki kimsenin ikametgâhı addolunur. İkametgâhı belli olmayan kimsenin karısı veya kocasından ayrı yaşamaya mezun olan kadın, kendisine ayrı bir ikametgâh ittihaz edebilir (Madde 15, Paragraf 4'ün ihlali).

Türk Medeni Kanunu *Madde 153:* Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir. Kadın, müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Eve kadın bakar (Madde 16, sırasıyla Paragraf g ve c'nin ihlali).

Türk Medeni Kanunu *Madde 154:* Birliği koca temsil eder. Mallarını idare hususunda karı koca hangi usulü kabul etmiş olursa olsun koca, tasarruflarından şahsen mes'ul olur (Madde 16, Paragraf c'nin ihlali).

Türk Medeni Kanunu *Madde 155:* Evin daimi ihtiyaçları için koca gibi kadın dahi birliği temsil hakkını haizdir. Karının üçüncü şahıslar tarafından malum olabilecek surette salahiyetini tecavüz etmeyen tasarruflarından, koca mes'uldür (Madde 16, Paragraf c'nin ihlali).

Türk Medeni Kanunu'nun yukarıda belirtilen 154. ve 155. maddeleri evli kadınları aile birliği içinde sahip olmaları gereken eşit hak ve sorumluluklar açısından ikincil konuma koymakta, kadınları eşlerine tabi kılmakta ve Sözleşme'nin 15. ve 16. maddelerini ihlal etmektedir.

- Madde 29, Paragraf 1: Sözleşme'nin bu maddesi Taraf Devletleri, Sözleşme'nin yorumlanması veya uygulanmasına dair Taraf Devletler arasında çıkan ihtilafları Uluslararası Adalet Divanı'nda çözümlenmeye çağırır. Türkiye Hükümeti tarafından CEDAW'ın tam anlamıyla uygulanmasını sağlayacak gerekli adımların atılabilmesi için bu maddedeki çekince kaldırılmalıdır.

CEDAW'ın hukuk alanındaki uygulamasına dair bu kısa özetle de görüldüğü gibi, yukarıda belirtilen maddelerin barındırdığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için Türk Medeni Kanunu'nda bir dizi reform yapılması gerekmektedir. Bu maddeler arasında en vurucu olan “kocayı” “ailenin reisi” addeden 152. Madde'dir. Evlilik akdinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açan diğer maddeler, kocanın bu kadar egemen bir karar verme mevkisine yerleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu mevki kocaya kadından daha fazla sorumluluk yüklese de (örneğin “eşin ve çocukların beslenme ve diğer ihtiyaçları” gibi), madalyonun diğer yüzü, kadının evlilik akdi yapmakla ikincil bir konuma yerleştirildiğini göstermektedir.

1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu'nda toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmasına yönelik ilk reform girişimi, 1951 yılında gerçekleşmiştir. O zamandan bu yana geçen 45 yılda, Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulan pek çok komisyon çeşitli yasa önerileri hazırlamış, ancak bunların hiçbiri yasa tasarısına bile dönüştürülememiştir. 1994 sonbaharında gerçekleştirilen ve Türk Medeni Kanunu'nun reformu talebiyle 100.000 imzanın toplanarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) sunulduğu yaygın kampanyaya rağmen, yasal süreçte Sözleşme şartlarının yerine getirilmesi için herhangi bir adım atılmamıştır. Sözleşme'nin Türkiye Hükümeti tarafından 1985'te imzalanmasından bu yana, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik yalnızca iki yasal reform yapılmıştır: Kadının ev dışında çalışması için kocasının iznini şart koşan Medeni Kanun'un 159. Maddesi, Anayasa Mahkemesi'nin 1990 yılındaki kararı ile iptal edilmiştir. Ayrıca mağdurun seks işçisi olması durumunda tecavüz suçunun cezasında üçte bir oranında ceza indrimi sağlayan Türk Ceza Kanunu'nun 438. Maddesi, TBMM tarafından 1990 yılında iptal edilmiştir. 1996 yılında, Türk Ceza Kanunu'nun kadın ve erkeğin zinası hakkındaki 440. ve 441. maddeleri de kadın ve erkek için farklı cezalar öngörmesi sebebi ile gözden geçirilmiştir. Madde 440 kadının zinasını, evli bir kadın ile evli olmadığı bir erkek arasındaki cinsel ilişki olarak tanımlarken, Madde 441 ile düzenlenen erkeğin zinası, evli bir erkeğin evli olmadığı bir kadınla alenen beraber yaşadığına dair ek kanıt gerektirmektedir. Anayasa Mahkemesi Ekim 1996'da Madde 441'i iptal etmiştir. Meclisin bir sene içinde ya iptal edilen maddeyi yeni bir madde ile değiştirmesi, ya da kadının zinasına ilişkin Madde 440'ı iptal etmesi gerekmektedir. Çoğu kadın örgütü tarafından desteklenen ikinci seçeneğin gerçekleşmesi halinde zina cezai bir suç olmaktan çıkacak, yalnızca Medeni Kanun'da belirtilen geçerli yasal boşanma sebeplerinden biri olarak kalacaktır.

Genelde, Sözleşme'yi çekincelerle imzalama seçeneği Taraf Devletlere, yasal ve idari sistemlerinde CEDAW'ın hedefine ve amacına uygun değişiklikleri yapmaları için gerekli zamanı sağlamayı amaçlar. Dolayısıyla kalıcı değil, geçici önlemlerdir. Türkiye Hükümeti Sözleşme'yi 11 yıl önce imzaladığına göre, çekinceleri kaldırmaya yönelik değişiklikleri yapmak için gereken zamanın çoktan geçtiği aşikârdır. Hükümet, "Sözleşme'nin hedefine ve amacına aykırı bir çekince konulamayacağını" açıkça belirten Sözleşme'nin 28. Maddesinin 2. Paragrafını göz önüne almalı ve hukuk alanında Türk Medeni Kanunu'nun yukarıda belirtilen maddelerini Sözleşme'nin 15. ve 16. maddelerinin ruhuna uygun biçimde **acilen** değiştirmelidir.

İdari Önlemler:

İdari çerçevede, 1990 yılında Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu gelişme Sözleşme'nin uygulanması yolunda çok olumlu bir adım olsa da, çok kısıtlı olan bütçesi ve bir Devlet Bakanlığı'na bağlı konumu, Genel Müdürlük'e Hükümet politikalarını etkilemek için yeterli idari yetki ve karar alma gücü vermemektedir. Türkiye'nin İkinci Ülke Raporu'nda (CEDAW/C/TUR/2), CEDAW'ın uygulanması için Genel Müdürlük tarafından yapılması öngörülen birkaç sayfa uzunluğunda önemli ve kapsamlı bir görev listesi belirlenmiştir. Ancak, bu müdürlüğün kısıtlı kaynakları göz önüne alındığında, tüm bu görevlerin etkin bir şekilde yerine getirilmesini beklemek hiç gerçekçi değildir. Eğer Genel Müdürlük CEDAW'ın uygulanmasını sağlayacak ana aktör olacak ise, mevcut kaynaklarından çok daha fazlasına erişebilmek zorundadır. İstanbul, Ankara ve Adana'daki beş üniversite bünyesinde oluşturulan Kadın Çalışmaları Bölümleri ve Devlet İstatistik Enstitüsü'ndeki Kadın İstatistikleri Bölümü, Sözleşme'nin uygulanması yolunda gerçekleştirilen diğer olumlu idari önlemlerdir. Ancak Türkiye'de kadının insan haklarını geliştirmeye yönelik çabalar dâhilinde Kadın STK'larına, özellikle de yerelde çalışan STK'lara yeterince önem verilmemektedir. Hâlihazırda Türkiye'de yerelde çalışan kadın örgütlerinin sayısı çok azdır. Hükümet mevcut Kadın STK'larının çalışmalarını desteklemeli, yenilerinin kurulması için destek ve olanak sağlamalı ve bu grupları kadın haklarının geliştirilmesinde doğal ve vazgeçilmez birer ortak olarak benimserken bağımsızlıklarına da saygı göstermelidir.

Uygulama için Eylem Programları:

Yukarıda belirtilen yasal reformların ve idari önlemlerin ötesinde, Sözleşme'nin Türkiye'de kapsamlı ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için kadınların sahip oldukları insan haklarını öğrendiği ve bunları fiilen kullanmak için gerekli araçları edindiği yaygın eylem programlarına ihtiyaç vardır. Kadınlar için **hukuki yardım hizmetleri**, aile içi şiddet ve tecavüz mağduru kadınlar için **sığınak ve acil yardım hatları**, hâkim, savcı, avukat ve polisler için **toplumsal cinsiyet eğitimleri**, **kadınların iş piyasasına katılımı** için eğitim ve destek programları ve eğitimde, işyerinde, kamusal alanda ve aile hayatında **kadına karşı ayrımcı tavırları değiştirmeye yönelik** kamuoyunun bilincini yükseltecek eğitsel programlar, bu amaca yönelik en önemli önlemlerin sadece bir kısmıdır.

Özel ve devlete ait hukuki yardım hizmetlerinin ve sığınakların sayısı ve kaynakları yeterli olmaktan çok uzaktır (bu durum ayrıca CEDAW'a gönderilen Üçüncü Ülke Raporu taslağında da belirtilmiştir). Mevcut hizmet ve kadın sığınakları da ülkenin ekonomik açıdan gelişmiş Batı bölgelerinin büyük şehirlerinde yoğunlaşmıştır ve bu bölgelerde bile talebi karşılayamamaktadır.* Hukuki yardım hizmetleri ve sığınaklar ülkenin Karadeniz Bölgesi, İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Ege Bölgesi'nin iç kesimleri gibi kırsal alanları dâhil olmak üzere, ülkenin ekonomik açıdan daha az gelişmiş bölgelerinde de oluşturulmalıdır. Hukuki yardım hizmetlerinin içeriği bu hizmetler için başvuran kadınların belirli ihtiyaçları ile sınırlı kalmamalı, kadının insan hakları konusunda yaygın ve bilinç yükseltici programları da kapsamalıdır.

Şu anda Türkiye'de şiddet ve tecavüz mağdurlarının yararlanabileceği bir acil yardım hattı bulunmamaktadır. Acil yardım hatlarını sığınaklardan ayıran işlev, hatların şiddet tehdidi altında olan kadınlara kolay ve hızlı bir şekilde destek vermesi ve kimliğini açıklamadan rehberlik ve yardım almak isteyen kadınlara bir alternatif sağlamasıdır. Bu hatların kurulması ve sürdürülmesi için sığınaklardan çok daha az kaynak gerekmektedir. Ayrıca kadına karşı şiddetin şekilleri ve boyutu konusunda belki de tek etkin ve güvenilir bilgi toplama aracı olan bu hatlar, etkili politika ve stratejilerin oluşturulmasına da temel hazırlamaktadır.

Türkiye'deki en büyük kadının insan hakları ihlallerinden biri de sözde "namus cinayetleri"dir. Bu cinayetler daha çok toplumsal hayatın halen feodal ilişki ve kurallarla yönlendirildiği Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde işlense de, bu bölgelerle kısıtlı değildir. "İtaatsiz, ayıplı kadın"ın ailesinin reşit olmayan erkek üyeleri, hafifletici neden sayılan küçük yaşlarından dolayı ceza indiriminden yararlanabildikleri için stratejik bir şekilde cinayet ile görevlendirilirler. Davanın sonucuna karar verecek olan otoriteler de "bölgenin kültürel tutum ve değerlerini" neden göstererek suçlulara ceza indirimi vermektedir. Bu tür "namus cinayetleri"nin yakın zamanda yaşanmış birkaç örneği, Türkiye'deki Eşitlik İzleme Komitesi ve Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından hazırlanan Ek I'de incelenmektedir. Namus cinayetlerinin medyada çok geniş yer bulmasına ve kadın kuruluşlarının bu konuda önlem alınmasını sağlamak için düzenlediği imza kampanyalarına rağmen, hükümet bu ihlalin ortadan kaldırılması için önlem almak bir yana, net bir tutum bile belirlememiştir. Bu sorunun çözümü için atılacak en acil adım Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda yapılacak bir değişiklik ile ilgili kadınların ve kadın kuruluşlarının davalara taraf olarak katılmalarına izin vermek ve katilin yaşının ceza indirimine sebep sayılmasını engellemektir.

Kadına karşı şiddetin ortadan kaldırılması için atılması gereken somut adımlardan bir diğeri, hâkimlerin, savcılarının, avukatların ve polis kuvvetlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitilmesi ve kamuoyunun bu konuda bilinçlendirilmesidir. Adli mercilerin kadın-erkek eşitliği konusunda eğitilmeleri, kadının insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması ve şiddet mağduru kadınlara adil muamelenin sağlanması için çok önemlidir. Bugüne kadar Türkiye'de yetkililere bu tür toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi hiç verilmemiştir. Kamuoyunun toplumsal cinsiyet konusuna duyarlılık geliştirmesini sağlayacak eğitim

* Kadın nüfusuna oranla gereken sığınak sayısına dair bir ölçü belirlemiş olan Avrupa Parlamentosu, üye hükümetleri her 10.000 kadın ve kız çocuğu için bir sığınak sağlamaya çağırmıştır (Avrupa Parlamentosu Taslak Belge, 1986). Türkiye'nin 1990 sayımında kadın nüfusunun 27.866.000 (DİE, 1994) olduğu göz önüne alınırsa, kadınların şiddet tehdidi ile karşılaştıklarında başvurabilecekleri 2.786 sığınak bulunması gerekmektedir. Şu anda ülkede iki adet özel ve yedi adet devlete bağlı sığınak bulunmaktadır.

programları da, kadınların kendi haklarını hayata geçirmek için mücadele edebilmelerine imkân veren olumlu koşulların yaratılması için gereklidir.

Kadınların ekonomik bağımsızlığı da, hak ihlallerine karşı çıkabilmeleri ve özgür iradeleri ile hareket edebilmeleri için hayati önem taşır. Ne yazık ki, Türkiye'deki kadınların iş piyasasına katılım oranı 1950'lerde yüzde 70 iken, o tarihten beri sürekli azalmış ve 1990'larda yüzde 30'a düşmüştür. Bu düşüşün ana nedenlerinden biri son derece yüksek oranlarda gerçekleşen köyden kente göçtür. Göçten önce kadınlar kırsal kesimlerde aktif olarak tarım alanında çalışırken, kente göç ettiklerinde tam zamanlı "ev kadını" rolüne bürünmektedirler. Gelir karşılığı çalışanlar ise, çok düşük ücretli ve sosyal güvencesi bulunmayan kayıt-dışı sektörde istihdam edilmektedir. Özellikle kente göçen kadınların iş piyasasına katılmalarını sağlayacak ekonomik destek programlarına büyük ihtiyaç vardır. Bu tür destek ve eğitim programları, toplumsal cinsiyete dayalı meslek ayrımlarına ve maaş farklarına yol açmayacak şekilde tasarlanmalıdır. 1993 yılı Dünya Bankası Raporu'na göre, kadınların yüzde 80'i yoğun emek gerektiren tekstil ve yemek endüstrilerinde çalışmakta, yine yüzde 80'i üretimin alt kademelerinde yer almakta ve erkeklerden ortalama yüzde 30 daha az maaş almaktadır.

Özetle, Türkiye Hükümeti'nin CEDAW'ın uygulanması yolunda acilen alması gereken önlemler şunlardır:

- **TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN, CEDAW'A KONULAN ÇEKİNCELERİN KALDIRILMASINI SAĞLAYACAK ŞEKİLDE DEĞİŞTİRİLMESİ**
- **CEZA MUHAHEMELERİ USULÜ KANUNU'NUN "NAMUS CİNAYETİ" DAVALARINI ELE ALACAK ŞEKİLDE DEĞİŞTİRİLMESİ**
- **YAYGIN HUKUKİ YARDIM HİZMETLERİNİN VE KADININ İNSAN HAKLARI KONUSUNDA BİLİNÇ YÜKSELTME PROGRAMLARININ OLUŞTURULMASI**
- **ÜLKENİN HER BÖLGESİNDE ŞİDDET VE TECAVÜZ MAĞDURU KADINLAR İÇİN KADIN SİGİNAKLARI VE ACİL YARDIM HATLARININ AÇILMASI**
- **HÂKİMLERE, SAVCILARA, AVUKATLARA VE GÜVENLİK KUVVETLERİNE TOPLUMSAL CİNSİYET EĞİTİMİ VERİLMESİ**
- **KAMUOYUNUN TOPLUMSAL CİNSİYET DUYARLILIĞI KAZANMASINA YÖNELİK EĞİTİM VE BİLİNÇ YÜKSELTME PROGRAMLARININ UYGULANMASI**
- **KADINLARIN İŞ PİYASASINA KATILIMINI SAĞLAMAK İÇİN ÖZEL EĞİTİM VE DESTEK PROGRAMLARININ UYGULANMASI**
- **KADININ STATÜSÜ VE SORUNLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN KAYNAKLARININ ARTIRILMASI**
- **KADIN STK'LARININ AKTİF ÇALIŞMASI İÇİN DESTEK VERİLMESİ**

EK I

NAMUS CİNAYETLERİ: AĞIR BİR KADININ İNSAN HAKLARI İHLALİ

Türkiye’deki kadının insan hakları ihlallerinin en önemlilerinden biri, açıkça kadın–erkek eşitsizliğine dayanan ve Sözleşme’nin önsözünü, Madde 1/f, Madde 5/a ve Madde 14’ü ihlal eden “namus cinayetleri”dir.

Kadınlar ve genç kızlar “namus” adına vahşice öldürülürken, Türk Ceza Kanunu’nda bu suç kategorisini ele alan herhangi bir madde bulunmamaktadır. Feodal kural ve ilişkilerden kaynaklanan “namus cinayetleri” en yaygın olarak Türkiye’nin güneydoğusundaki Urfa ilinde işlenmektedir. Ancak, Türkiye’nin batı kesimlerinde, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde ve ülkenin güneydoğusundaki Gaziantep ilinde de Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden göçen topluluklar arasında namus cinayetleri işlenmiştir.

Hacer ve Rabia (25), Sevda (16 ya da 17) ve H.A. (12): Bu isimler, geçtiğimiz yıllarda “namus” adına vahşice öldürülen kadınların ve genç kızların adları. Onların öldürülmesine karar veren ve cinayet görevini yaş sebebi ile ceza indirimi yapılacağı için reşit olmayan bir erkek çocuğuna devredenler, kendi ailelerinin erkek üyeleri idi. Bu kadınlardan ikisi Urfa şehir merkezinde, onlarca kişinin gözleri önünde öldürüldü. Biri bir traktörün altına atıldı, diğeri ise silahla kafasından vuruldu. Suçları, ailelerine itaat etmemeleri idi; itaatsizlik olarak yorumlanan hareketleri ise sadece şehir merkezine gitmek, pencereden bakmak ya da sinemaya gitmekti. İlk kadının suçu son derece tuhaftı: Arkadaşı yerel bir radyo kanalının sunucusundan bir şarkı istemiş ve şarkıyı ona ithaf etmişti. Çalan şarkının bir aşk şarkısı olması yerli halkın gözünde kızın bir ilişki yaşadığı anlamına geldiğinden, adının radyoda anons edilmesi aileyi rezil eden büyük bir ayıp sayılmıştı. Bu kadınların tüm bu masum hareketleri “aile onurunu zedeleyen,” ailenin toplum içindeki konumunu aşağılayan tavırlar olarak yorumlanmıştı. Ailenin erkek üyeleri de aile onuruna sürülen lekeyi temizlemek için “itaatsiz” kadını öldürmek zorundaydı.

Sistem nasıl işliyor?

Bir kız çocuğunun ya da kadının adı “yüz kızartıcı” bir davranışla anıldığında, yakın çevredeki erkekler, kızın ailesinin erkek üyeleri üzerinde baskı kurmaya başlar. Kadının erkek akrabalarına, gittikleri her yerde sataşıp “namuslarını temizleyip temizlemediklerini” sorarlar. Sonunda, söz konusu ailenin ferdi olan baba, erkek kardeşler, dayılar, amcalar ve kuzenler bir araya gelerek kadının öldürülmesine karar verir. Görev, tercihen 14 ila 16 yaşları arasında, reşit olmayan bir erkek çocuğa verilir ki ceza indiriminden yararlanabilsin. Cinayet, toplumdaki diğer genç kızlara ve kadınlara da bir mesaj ve ders vermek için halkın önünde işlenir.

Gerçek hikâye, genelde ön soruşturma sırasında itiraf edilir. Ancak dava mahkemeye intikal ettiğinde yalnızca sanık ifade verir. Diğer tanıklar hiçbir şey görmedikleri, tek gördüklerinin kurbanın ölü bedeni olduğu, dolayısıyla olayın nasıl gerçekleştiği hakkında hiçbir fikirleri olmadığı yönünde ifade verirler.

Genelde savcı ağırlaştırılmış ceza isteminde bulunur (bazen ailenin erkek üyelerinden biri, çoğunlukla da baba, sanığın tarafında gösteriş yapmak için ilk celseye katılır ve diğer duruşmalara gelmez). Sonuçta reşit olmayan çocuk katil “yaştan kaynaklı hafifletici neden”den yararlanarak en az cezayı alır; bu cezanın 2/3’ünü çektikten sonra şartlı tahliye ile salıverilir. İki yıl ve birkaç ay sonra, hapisten bir kahraman olarak çıkar.

Çoğu kez potansiyel bir mağdur polise sığınmaya kalktığında, güvenlik güçleri onu Mor Çatı (Türkiye'deki tek bağımsız kadın sığınağı) gibi bir kadın sığınağına göndermek ya da koruyucu önlemler almak yerine, öldürüleceğini bile bile, kadını (bir paket gibi) ailesine teslim eder. Bu görevliler aileden (yani ailenin erkek üyelerinden) kadına zarar vermeyeceklerine dair söz vermelerini ister ve içlerinde görevini mükemmel bir şekilde yerine getirmiş insanların rahatlığı ile işlerine dönerler.

Bu vahşi feodal kuralların varlığının ve uygulanışının “neden” ve “nasıl”ları üzerine birçok sosyolojik açıklama olsa da, bunların hiçbiri “namus cinayet”i suçunun bir gerekçesi olarak kullanılamaz ve kullanılmamalıdır.

Kadın Gruplarından Öneriler

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, ilgili kadınların ve kadın kuruluşlarının bu davalara taraf olarak katılmalarına olanak sağlayacak şekilde değiştirilebilir. Dava dosyaları, noksan oldukları gerekçesiyle kapatıldıktan sonra savcılar soruşturmayı sürdürmemekte veya sürdürememektedir. İlgili kadın grupları bu davalara taraf olarak kabul edildikleri takdirde soruşturmalar bu kadar kolay kapatılmayacaktır.

Katilin reşit olmaması namus cinayetlerinde hafifletici sebep kabul edilmemeli, ceza indirimi yapılmasını sağlamamalıdır. Ceza Kanunu'nda yapılacak böyle bir değişiklik, aileleri cinayet görevini genç yaştaki erkek çocuklarına vermekten caydıracak, ailenin yetişkin erkeklerinin de cinayeti işlemeyen önce bir daha düşünmesine neden olacaktır.

Önerilen bu yasal değişiklikler uluslararası ceza prosedürlerine istisna olacaktır.

Ayrıca bağımsız kadın sığınakları desteklenmeli, korunmalı ve ülkenin bütün bölgelerinde açılmalıdır.

Fransa ve Almanya gibi Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundan göç alan Avrupa ülkelerinde de namus cinayetleri işlenmiştir. Bu ülkelerdeki hâkimlerin çeşitlilik ve farkı kültürlere saygı göstermek adına göçmenler ile ilgili davalarda herhangi bir tolerans göstermesine izin verilmemelidir.